

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

УДК 336.2

ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ ТА ВЛАДИ В УМОВАХ ПОДАТКОВИХ РЕФОРМ

Г. Ф. Боднар

ІФНТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, тел. (0342)506613

e-mail: public@nimg.edu.ua

Анотація. У статті розглянуто теоретичні та прикладні аспекти гармонізації інтересів бізнесу та влади в умовах податкового реформування та їхній вплив на сучасну економічну ситуацію в Україні. Обґрунтовано актуальність дослідження даної проблематики в умовах кризового стану економіки. Виділено основні напрямки покращення функціонування механізму податкового реформування у вітчизняній практиці.

Ключові слова: податкова реформа, економіка в умовах кризи, ринковий механізм, гармонізація інтересів бізнесу та влади

Анотация. В статье рассмотрены теоретические и прикладные аспекты гармонизации интересов бизнеса и власти в условиях налогового реформирования и их влияние на современную экономическую ситуацию в Украине. Обоснована актуальность исследования данной проблематики в условиях кризисного состояния экономики. Выделены основные направления улучшения функционирования механизма налогового реформирования в отечественной практике.

Ключевые слова: налоговая реформа, экономика в условиях кризиса, рыночный механизм, гармонизация интересов бизнеса и власти

Absrtact. The article presents the theoretical and practical aspects of interests' harmonization between a business and the government in terms of tax reform and its influence on the contemporary economic situation in Ukraine. The research actuality in the conditions of economic crisis is justified. The main directions of improving the functioning of the tax reform mechanism in domestic practice are highlighted.

Key words: tax reform, economics in the conditions of crisis, market mechanism, harmonization of interests of business and government.

Постановка завдання. Економічна ситуація в Україні вимагає розроблення та впровадження дієвих заходів управління кризовими явищами. У даному контексті вітчизняна політика податкового реформування спрямована на відновлення економічного зростання в країні, макроекономічну стабілізацію та збалансування умов поточної діяльності вітчизняного бізнесу та фіскальних органів. У світовій практиці тема податкових реформ стала актуальною з розвитком ринкових відносин, виникненням глобальних політичних та економічних криз, підвищенням складності бізнесу в цілому, що на сьогодні стає особливо характерним для України.

Попри те, що багато питань з приводу податкового реформування у вітчизняній практиці залишаються дискусійними, дана проблема є актуальною і вимагає більш детального ознайомлення із закордонним досвідом та виділення базових елементів механізму податкового реформування в діяльності підприємств з урахуванням вітчизняних реалій.

Аналіз публікацій з досліджуваної проблеми. З 1 січня 2015 очікуються суттєві зміни до Податкового кодексу України.[1] Однак в процесі обговорення виникає велика кількість дискусій, що супроводжується виникненням багатьох питань, які вимагають вирішення не тільки у площині податкового і бухгалтерського обліку, але і управлінської діяльності. Перед бізнесом постала необхідність контролювати витрат на здійснення контрольованих операцій, оскільки у межах запропонованих податкових реформ починають діяти нові методи визначення та порядок застосування об'єктів оподаткування, звичайної ціни, а значить, будуть формуватися нові вимоги до обліку витрат та доходів підприємств.[2]

Слід визнати, що сьогодні Україна далека від європейських стандартів податкового законодавства. У Європі національне законодавство переважно розроблялося і продовжує розроблятися на підставі керівних документів ЄС і ОЕСР [3], а у країнах пострадянського простору переважає акцент на внутрішню законодавчу практику з певним запозиченням міжнародних напрацювань. В Україні становлення законодавства у сфері оподаткування розглядається в сукупності з політикою боротьби витоку прибутку в офшори. Заслужовує на увагу думка про те, що податкове реформування – це дієвий інструмент впливу на великий бізнес [4]. Як зазначають фахівці, більшість запропонованих заходів в Україні спрямовані на боротьбу з наслідком проблеми, а не на її причину. Реальних рішень, спрямованих на підвищення конкурентних переваг України в порівнянні з офшорами, в даному випадку не приймається [4, 5].

Іншою причиною зацікавленості до питання податкового реформування можуть бути міркування фінансового менеджменту компаній як засобу підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та підвищення особистої відповідальності менеджерів [6, 7].

Відтік капіталу з України відбувається не через відсутність перепон для відтоку, а внаслідок непомірного фіскального навантаження, корупції, складності податкової системи та непередбачуваності політики держави. Відтак основним мотивом застосування податкових реформ є прагнення створити бізнесу умови для легалізації доходів і таким чином наповнити бюджет. За даними Державної податкової служби України (ДПС України), тільки в 2013 р. 54% українського товарного експорту було вивезено через третіх, часто афілійованих осіб, а загальний обсяг експорту за непрямими контрактами склав 260 млрд. грн. В результаті за межами України залишилося майже 30% від доходу товарів. Ситуація не унікальна: всього в світі за допомогою таких схем було виведено в офшори до \$ 21 трлн. [8]

Спрогнозувати хід подій щодо впровадження податкових реформ в Україні сьогодні нелегко, оскільки тема офшорів, ухилення від оподаткування та тіньові схеми торкається інтересів не тільки бізнесу, але й політики, з якою він тісно пов'язаний в Україні. Попри це на сьогодні у світі не існує ефективної моделі протидії маніпуляціям в сфері оподаткування, зокрема в питанні трансфертного ціноутворення. В таких умовах першочерговими кроками у регулюванні податкового законодавства, зокрема в частині трансферного ціноутворення є прийняття нормативних актів, публікація роз'яснень та листів державних органів, спрямованих на посилення контролю над операціями між пов'язаними особами.

Підприємствам доводиться здійснювати свою діяльність в жорстких умовах нестабільного та складного податкового законодавства, гіперінфляції, зовнішнього середовища, військових дій. Це ставить перед владою та бізнесом необхідність розроблення дієвих заходів, здатних підвищувати ефективність їх функціонування та мотивацію. Механізм податкового реформування виступає інструментом, що дозволяє гармонізувати діяльність бізнесу та влади для досягнення росту економічних та соціальних показників.

Для державних органів така діяльність пов'язана із необхідністю створення дієвого механізму контролю за дотриманням податкового законодавства та наповненням бюджету, для бізнесу – чітке і прозоре податкове законодавство. На сьогодні виконання вказаних завдань – з боку державних органів – виражається у прийнятті нормативно-правових актів, наданні рекомендацій та роз'яснень; з боку суб'єктів господарювання – у здійсненні так би мовити «підготовчих» дій для участі у податкових відносинах. Для бізнесу та влади слід здійснити ряд процедур на виконання тих норм, які закладені в податковій реформі. Зокрема, обговорення перехідних положень та врегулювання питання незастосування до бізнесу штрафних санкцій, розмір яких є досить значним.

З огляду на те, що велика увага суспільства звернена до проблем реформування податкового законодавства і ця проблема потребує гармонізації інтересів влади та бізнесу, у даній статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти даної проблематики.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних та прикладних засад формування та реалізації механізму податкового реформування. Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання: узагальнення актуальності податкового реформування в сучасних умовах; виділення базових елементів формування такого механізму; звернення уваги на проблеми, які сьогодні виникають у процесі реалізації податкового реформування у діяльності бізнесу та влади.

Виклад основного матеріалу. Податкова реформа для України - це вже не процес, який має окреслені часові рамки, а перманентний стан, в якому вона перебуває майже 20 років.

Але останні ініціативи Міністерства економіки дають підстави вважати, що податкова реформа таки буде реалізована. Її слід провести в максимально стислий проміжок часу, оскільки вітчимна економіка не може далі існувати в такому стані, який є зараз.

Готуючи концепцію реформи, Мінекономіки долучили до розробки зацікавлені сторони - недержавні громадські організації в особі Візійного Проекту "Нова Країна" та спільноти "Реанімаційний пакет реформ", асоціації, які представляють великий та середній бізнес, а також міжнародні аудиторські компанії.

Підготовка концепції була публічною, що досить рідко трапляється при підготовці подібних документів. Уряд виявив готовність дослухатись до громадськості і бізнес-товариства, та врахувати їх побажання і пропозиції під час розробки такого важливого документу, як концепція податкової реформи.

Запропонована для широкого обговорення концепція викладена простою та зрозумілою мовою. Серед досвідчених експертів вона може викликати певні підозри щодо декларативності та поверхневості документу.

Зазвичай, офіційні документи, різноманітні концепції та стратегії написані вкрай незрозумілою мовою, що є сповнена бюрократизмом, ускладнює роботу з документами на практиці та призводить до двоякого трактування, що в свою чергу породжує численні судові позови, які тривають роками і не працюють ні на користь бізнесу, ні на користь бюджетного наповнення, а лише загострюють протистояння.

Всі державні рішення, що стосуються пересічного українця, особливо концепції та стратегії розвитку, мають презентуватися чітко та зрозуміло, щоб у хашах категорій та визначень не втратити суть документу.

Основні новації у напрямках податкової реформи: спрощення податкової системи, зокрема зменшення кількості податків та зборів до 8; перегляд ставок ПДВ та ЄСВ; гармонізація податкового та бухгалтерського обліку до вимог МСФЗ; побудова партнерських відносин між податковими органами і платниками; стимулювання бюджетної децентралізації та уніфікації соціальних фондів. [9]

Однак багато фахівців вважають, що податкова реформа приховує в собі багато ризиків, зокрема через можливе зменшення надходжень до бюджету в короткостроковому періоді. Навіть пропозиції щодо розширення бази оподаткування не особливо зменшують таку ймовірність.

При цьому слід врахувати як негативні фактори: значний дефіцит бюджету, який існує на сьогодні, боргові зобов'язання та вкрай складний соціально-економічний стан України, яка веде війну на Сході з російським окупантами. Тому чи варто проводити зміни в такій непростій економічній ситуації для України?

Це надзвичайно складне питання, потребує негайного вирішення шляхом прийняття на законодавчому рівні вкрай непопулярних рішень, оскільки зволікання з реформами наближує нашу країну до неминучого дефолту. Всі короткострокові загрози мають бути знівелювані за рахунок позитивних результатів, пов'язаних зі створенням сприятливого середовища для ефективного ведення бізнесу. Серед усього іншого, вирішиться проблема з наповненням дохідної частини державного бюджету.

Індикатором успішності реформи є її кінцевий результат. На сьогодні вкрай важливо створити в Україні платформу для сприятливого ведення бізнесу, а це в свою чергу стане умовою для стійкого економічного зростання.

В даному контексті слід усвідомлювати, що найбільша проблема податкової системи полягає не стільки в податкових ставках, кількості податків та податковій базі, скільки у вкрай заплутаному та ускладненому механізмі адміністрування податків та відшкодування ПДВ, а також у непрозорому наданні податкових пільг, що створюють надійне підґрунтя для масових корупційних зловживань.

Посилює цю негативну ситуацію і практика здійснення авансових платежів, що використовуються чиновниками з метою маніпуляції задля рапортування про успішне виконання бюджету. [10]

Під час реалізації реформи, всі вище зазначені особливості вітчизняної податкової системи повинні зникнути.

Слід звернути увагу на ще один аспект. Концепція має деякі розбіжності з вимогами Угоди про асоціацію з ЄС, яку Уряд має розпочати імплементувати найближчим часом.

Окремо слід зазначити про новації, які запропоновані податковою реформою щодо особливостей справляння ПДВ. Це потрібно врахувати, щоб через декілька років, коли буде закінчуватись термін, відведений на імплементацию угоди, нам не довелося знову реформувати податкову систему. [11]

Запорукою успіху податкової реформи є короткий термін її проведення. Затягування з впровадженням, дискусії та нескінченні доопрацювання концепцій призводять до чергових економічних втрат та посилення соціального напруження. Це дає додатковий шанс корупції, розробці тіньових схем та нівелює позитивні наміри.

Наразі реформуванням податкової системи займається Мінфін, Мінекономіки, Міндоходів. Залучено значну кількість експертів, що є позитивним явищем. Єдиного центру з цього питання немає. Час покаже, чи є правильною стратегія, коли цим займаються всі. Хочеться сподіватися, що на останньому етапі буде конкуренція концепцій. Прийняття рішення за принципом хто перший подав, чи хто сьогодні "в фаворі", навряд чи буде мати позитивний ефект. У будь-якому випадку обраний шлях реформування повинен усунути наведені вище причини.

Головною проблемою, з якою приходиться стикатися під час обговорення реформування податкової системи, є те, що будь яке зменшення навантаження на платника податків одразу вимагає компенсаторів. Так реформу буде зробити неможливо. Зауважимо, що рівень перерозподілу ВВП через бюджет в Україні (тобто вилучення ресурсів з економіки державою) і так надміру високий, суттєво більший, ніж у переважній більшості країн. При тому що те, що реально отримується від держави – значно менше.

Тож треба не компенсатори шукати, а зменшувати витрачання. Існуючі надходження до бюджету є величиною віртуальною. Дефіцит держбюджету в 71 мільярд та фіскальний розрив в 289 мільярдів – найкраще тому підтвердження. Треба відходити від цієї моделі з компенсаторами. Треба визначити, скільки можна реально збирати без шкоди для економіки, і проводити реформу. Можливо, при цьому навіть законодавчо встановити обмеження, скільки максимально у відсотках від ВВП держава може перерозподіляти через себе. Розуміння цього, пошук балансу і є початком реальної реформи. Але це потребує докорінної зміни мислення чиновників та депутатів.

Важливим чинником дієвості податкової реформи є встановлення реально працюючих базових принципів у відносинах суспільства й держави відносно податків. Необхідно зробити ряд послідовних кроків. Перший крок: встановити на рівні Конституції ліміт витратної частини бюджету у відсотковому відношенні до ВВП (валового внутрішнього продукту). Тобто скільки держава може вилучати та перерозподіляти з виробленого в державі. Грошей, як відомо, багато не буває, й бажання держави під'яти максимум під себе має бути, в першу чергу, обмежено суспільством. В ідеалі, встановити ліміт у 25 % ВВП, або на цьому етапі хоча б 35 %.

Держава – це один з інструментів організації суспільства, переважаючий механізм реалізації тих функцій, які можуть бути успішно забезпечені тільки спільно: дороги, освіта, медицина, безпека. Для цього в усьому світі громадяни віддають частину своєї власності у вигляді виплачених податків. В Україні ця цифра перевищує 46 – 51 % (разом з ЄСВ, який вже давно став податком). Цифра ця збільшується незалежно від ВВП й навіть незважаючи на нього. Якщо у 2014 році видаткова частина складала 37 % ВВП, у 2012 – 46 %, то у 2014 вже 51% ВВП. [13]

Тобто, не дивлячись на зростання частки від виробленого, яка перерозподіляється через державу, основні функції й обов'язки держави не забезпечуються належним чином. Відтак, шлях збільшення частки держави не надає перспектив за наших умов. Й до того ж, надмірне втручання держави вбиває економіку. За таких тенденцій ми ризикуємо досягти «ідеального» результату у 100% держави від зведеної до нуля офіційної економіки. Цю тенденцію потрібно заборонити на рівні Конституції. Суспільство й економіка мають чітко знати й бути впевненими в тому, що з економіки держава забере не більше встановленого в Конституції відсотка, а не стільки, скільки буде потрібно бюрократії.

Обов'язок кожного – сплачувати податки – брати участь у спільному фінансуванні спільних потреб. Хоча, якщо такий результат очевидний, то виникає питання про справжнє спрямування й ефективність використання грошей. І взагалі, якщо державі гроші потрібні більше, то у неї є безмежне право на вилучення грошей? Мова йде про встановлення справедливого балансу, й жодним чином не правила, згідно з яким держава сама визначає, скільки їй потрібно грошей, і тому вона стільки й візьме. Реформа повинна починатися з встановлення ліміту для такого відбору.

Економіка й суспільство прагне до балансу. Але за деякими показниками до 60% економіки в тіні. Отже зі сторони бізнесу немає готовності платити за необґрунтовані витрати влади при страхотливо низькій віддачі суспільству у вигляді виконання державою своїх основних функцій. Навіть якщо не всі 60% викликані саме цим, але в основному небажання бізнесу виконувати повною мірою свої податкові зобов'язання викликано саме непрозорістю витрачання бюджетних коштів. Ця цифра – показник такого явища, яке можна назвати «повстанням громадян проти держави-розбійника шляхом несплати податків». Розбійник – це той, хто відкрито із застосуванням сили відбирає власність. Ще раз, реформа має розпочатися з встановлення ліміту для такого відбору.

Ліміт, який дозволить основній частині громадян в силу незначності відібраної частини погодитися на такий відбір, навіть не отримуючи належних послуг. Можливо, це не податкова, а бюджетна реформа, але вони настільки пов'язані, що без першої неможливо здійснити другу.

Крім цього, маючи ліміт витрат, держава буде вимушена відмовитися від багатьох задекларованих, але не виконуваних функцій. Держава буде змушена економно витратити й ліквідувати непотрібні для суспільства установи. І, найголовніше, держава почне цінувати ріст ВВП й такий показник як додана вартість, створена в Україні. Таке обмеження може стати орієнтиром для інших реформ, а точніше виконати роль «леза Оккама». Але якщо бюджет обмежений, то риторика змінюється у бік необхідності.

Таким чином, податкова реформа повинна розпочатися з внесення до Конституції України норми про те, що витратна частка бюджету (з усіма витратами бюджету, включаючи соціальні фонди) не може перевищувати 35 % відсотків ВВП з наступним зниженням цієї цифри до 25% ВВП.

Влада в особі і фіскальних органів намагається на десятки мільярдів гривень перевищувати дохідну частину бюджету, до того ж ще завищену на суму штрафів й нереальних показників зросту економіки. Отримати від бізнесу необхідний результат й пояснити причини невиконання дохідної частини бюджету – це їх генетика. У звіту Мінфіна про виконання державного бюджету за 2013 рік зазначено: «падіння обсягів виробництва промисловості ... Використання при розрахунках державного бюджету нереалістичного прогнозу ... привели до штучного завищення планових показників доходів державного бюджету на 23,6 млрд. ».

Розробити податкову норму у системній взаємодії із іншими нормами ще складніше. Вірогідність логічної чи навіть системної помилки є дуже високою. Існуючий Податковий кодекс тільки підтверджує це. В результаті, усі ті принципи, які передбачає податкове законодавство, не працюють. Слід покластися на базові принципи Адама Сміта, передбачте ефективний інструментарій їхньої реалізації. Виходом може послугувати універсальне правило про те, що якою б незрозумілою, нелогічною, чи такою, що суперечить іншим нормам, не була норма, все це має застосовуватися та тлумачитися виходячи з економічної сутності податку. Створюється універсальне правило. Скрізь призму цього правила тлумачаться й застосовуються податкові норми. В даному контексті вкрай важливим є контроль громадськості за подальною долею концепції та її участь на всіх етапах реалізації податкової реформи. Прийшов час критично подивитися на діалог влади і бізнесу щодо податкового навантаження. Нема сумнівів у тому, що не лише Україна, але і весь світ стоїть на порозі глобальних змін. Старі моделі вже не працюють. Не дійшовши консенсусу, програють всі. Тому необхідно шукати спільні рішення, ефективні як для бізнесу, так і для влади.

Концепція повинна стати першим кроком до змін. Вона є лише вказівником шляху для змін, та окреслює найважливіші параметри реформи. На часі – розробка детальної стратегії, яка міститиме детальний механізм реалізації запропонованих новацій та прийняття належних законів.

Важливо, щоб реформатори не обмежилися виключно податковою реформою, оскільки вона не може проводитись окремо від інших реформ, зокрема банківської, бюджетної, адміністративної, антикорупційної та реформ фінансового сектору. Лише комплексні реформи, що реалізовуватимуться у щільній співпраці з громадським сектором та представниками бізнесу, можуть забезпечити дерегуляцію бізнесу, викоринення корупції, створення сприятливого інвестиційного та підприємницького клімату, а значить досягти гармонізації між владою та бізнесом.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо трансфертного ціноутворення)» м. Київ 4 липня 2013 року № 408-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/713-18>. 1.04.2014
2. Настанови ОЕСР щодо трансферного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/data/material/000/021/80820/0.pdf> 15.05.2014
3. Ангела Бочі. Податковій реформі-широкий діалог.(Електронний ресурс).- Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2014/07/21/477275/> 21.07.2014
4. Тищук Т. А. Шляхи протидії прихованому відпливу капіталу з України: аналіт. доп. / Т.А.Тищук, О. В. Іванов. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.
5. Полянська А.С.,Боднар Г.Ф. До питання трансфертного ціноутворення на підприємствах нафтогазового комплексу . Економіка 21 сторіччя: проблеми та шляхи їх вирішення: монографія/за аг.ред.Ю.З. Драчука, В.Я. Швеця; М-во освіти і науки України; Луган.нац.ун-т ім.Т.Шевченка; Нац.гірн.ун-т-Д: НГУ, 2014.-402 с.Монографія, С.134-144.
6. Савчук В. Трансфертне ценообразование / И. Троян, В.Савчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/finance/fin116.html>
- 7.Макеєва О.Акцент. Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://ura-inform.com/uk/accent/2014/11/24/aktsent-elena-makeeva>
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2013 р. № 749 "Про затвердження відсоткового діапазону цін для деяких товарних позицій згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності для цілей трансфертного ціноутворення". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/749-2013-%D0%BF> 1.04.2014
9. Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму [електронний ресурс] /Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/20121228/2012_27_12_2012.pdf.
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.
11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. Про затвердження переліку держав (територій), у яких ставки податку на прибуток (корпоративний податок) на 5 і більше відсоткових пунктів нижчі, ніж в Україні // Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1042-р від 25 рудня 2013. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1042-2013-%D1%80> 4.06.2014
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km-partners.com/ua/news/vazhnoe/1051-z-chogo-pochaty-podatkovu-reformu>

Стаття надійшла до редакції 12.12.2014р.
Рекомендовано до друку д.е.н., проф. **Петренко В.П.**

УДК 330.1

МОДЕЛЬ ПАРЕТО-ЕФЕКТИВНИХ СТОСУНКІВ КОНТРАГЕНТІВ РИНКУ З ПОЗИЦІЙ КОНЦЕПЦІЇ ІНКРЕМЕНТАЛІЗМУ ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ ЇХ ЦІЛЕЙ ТА ІНТЕРЕСІВ

В. І. Варцаба¹, В. П. Петренко²

¹ Ужгородський національний університет,

88000, Україна, Закарпатська обл., м. Ужгород, пл. Народна, 3, e-mail: official@uzhnu.edu.ua

² ІФНТУНГ, 76019, Україна, Івано-Франківська область, м. Івано-Франківськ, вул.Карпатська, 15, e-mail: ipro.pvr@gmail.com

Анотація. В статті на підставі аналізу теоретичних положень, визначень, категорій, закономірностей і характеристик економіки добробуту і концепції соціального добробуту доказується існування прямого зв'язку між фактом досягнення будь-якою системою парето-оптимального стану ринку, як наслідку досягнення і тривалого підтримання гармонізованих стосунків між всіма його учасниками. Ідентифіковано умови забезпечення ефективною взаємодією